

საქართველოს შვენიკური უნივერსიტეტი

ფილოსოფიის ინსტიტუტი

**გ ი ზ ვ ი ნ თ ი ს ე   ლ ე
ს ს უ მ _ ე ფ ს ე წ ე თ ი ს   ე ჯ ე რ ე ი ა**

რეკომენდირებულია სტუ-ის
სარედაქციო-საგამომცემლო საბჭოს
მიერ. 09.03.2012, ოქმი №1

თბილისი

2012

საბჭოთა ეპოქის ისტორიოგრაფიაში, გაბატონდა თვალსაზრისი, თითქოსდა აფხაზეთის საკათალიკოსო ჩამოყალიბდა ბერძნული ეკლესიის წიაღში და მხოლოდ X საუკუნის შემდგომ შემოიერთა ის საქართველოს ეკლესიამ, რის შემდგომაც თითქოსდა მან დასავლეთ საქართველოში გააუქმა ბერძნული საეპისკოპოსოები ფაზისისა (ფოთი), პეტრასი, ზიგანევისა (გულაყვა), როდოპოლისისა (ვარციხე) და საისინისა (ცაიში). გააუქმა იქ ბერძნულ-ენოვანი წირვა-ლოცვა, მის ნაცვლად შემოიღო ქართული და თითქოსდა ამის გამო ის იყო პროზელიტური ეკლესია.

ქართული საეკლესიო წყაროების მიხედვით კი, აფხაზეთის საკათალიკოსო ჩამოყალიბდა არა ბერძნული, არამედ საქართველოს ეკლესიის წიაღში, ქართველი მეფე ბაგრატის ბრძანებით („ამან ბაგრატ განაჩინა კათალიკოზი აფხაზეთს“), ამ საკათალიკოსოს მართავდა უმრწემესი კათალიკოსი, რომელიც ექვემდებარებოდა მცხეთის უსუცეს კათალიკოს-პატრიარქს. აფხაზეთის საკათალიკოსო იყო არა დამოუკიდებელი საეკლესიო ერთეული, არამედ ქართული ეკლესიის წიაღში არსებული ერთ-ერთი თავისთავადი საეკლესიო ადმინისტრაციული ერთეული, შექმნილი ეკლესიის მართვა-გამკეობის გაადვილების მიზნით, მსგავსადვე იყო მოწყობილი ბიზანტიური ეკლესიაც, თავისთავადი სამიტროპოლიტო ოლქების სახით.

სინამდვილეში, სხვადასხვა ბოლო წლების კვლევა აჩვენებს, რომ ზემოთ აღნიშნული ფაზისის, პეტრას, ზიგანევის, საისინის და როდოპოლისის ეპარქიები იმთავითვე მდებარეობდნენ არა დასავლეთ საქართველოში, არამედ სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოში ტრაპეზუნტ-გუმუშხანეს მხარეს, ხოლო დასავლეთ საქართველო ქრისტიანობის გავრცელების დროიდანვე, საქართველოს წმიდა ეკლესიის იურისდიქციაში შედიოდა.

სამეცნიერო რედაქტორი პროფესორი ი. გორგოძე

© მიტროპოლიტი ანანია ჯაფარიძე, 2012

© საგამომცემლო სახლი „ტექნიკური უნივერსიტეტი“, 2012

ISBN 978-9941-20-115-8

<http://www.gtu.ge/publishinghouse/>

ყველა უფლება დაცულია. ამ წიგნის არც ერთი ნაწილი (იქნება ეს ტექსტი, ფოტო, ილუსტრაცია თუ სხვა) არანაირი ფორმით და საშუალებით (იქნება ეს ელექტრონული თუ მექანიკური), არ შეიძლება გამოყენებულ იქნას გამომცემლის წერილობითი ნებართვის გარეშე.

საავტორო უფლებების დარღვევა ისჯება კანონით.

ბიჭვინთისა და ცხუმ-აფხაზეთის ეპარქია

საქართველოს საპატრიარქოს ბიჭვინთისა და ცხუმ-აფხაზეთის ეპარქიას დიდი საეკლესიო წარსული აქვს სხვა ეპარქიათა მსგავსად.

წყაროთა ცნობებით, წმიდა მოციქულმა ანდრიამ სხვა წმიდა მოციქულებთან ერთად იქადაგა „ყოველსა ქვეყანასა საქართველოსასა“ (დიდი სჯულისკანონი, 1975, გვ. 545), ხოლო წმიდა ნინომ მოციქულთასწორ წმიდა მეფე მირიანთან ერთად მოაქცია „ყოველი სავსება ყოველთა ქართველთა ნათესავისა“ (იქვე, გვ. 546). ქრისტიანობის განვრცობის გამო გაიზარდა ეპარქიათა რიცხვი და უკვე VI ს-სათვის 40-ს მიუახლოვდა, VIII ს-სათვის კი, რაც ქართულ სახელმწიფოებრივ სამყაროში ლიდერობა აფხაზეთა სამეფომ მოიპოვა ეპარქიათა რიცხვი კიდევ უფრო გაიზარდა. ამის გამო, საქართველოს (მცხეთის) კათალი-

კოს-მამამთავარმა ინება საქართველოს ეკლესიის ადმინისტრაციული სტრუქტურა მოეწყო ბიზანტიური საპატრიარქოების მსგავსად. კერძოდ, შემოიღო მმართველობის სამიტროპოლიტო სისტემა, კერძოდ მან საქართველოს ეკლესიის წიაღში მცხეთის საკათალიკოსოს გვერდით დააარსა აფხაზეთის საკათალიკოსო, ანუ შექმნა ახალი სამიტროპოლიტო ოლქი, რომლის მეთაურსაც კათალიკოსის ტიტული უნდა ჰქონოდა. ამ საეკლესიო გადაწყვეტილებას ესაჭიროებოდა დასტური სახელმწიფო ხელისუფლების მხრიდან და მართლაც, IX ს-ის საქართველოს მეფე ბაგრატ ბაგრატიონმა გასცა ამის დასტური. ამიტომაც წერს მემართიანე ქართლის ცხოვრებისა შემდეგს: „ამან ბაგრატ განაწესა კათალიკოზი აფხაზეთს ქრისტეს აქეთ 830 წელს“ (ქართლის ცხოვრება, 1955, I, გვ. 255).

ეპარქიათა გაზრდის კვალდაკვალ, შემდგომ საუკუნეებშიც საქართველოს ეკლესიაში კვლავ დაარსებული იქნა ახალი სამიტროპოლიტო ერთეულები (მცხეთის მამამთავრის მეთაურობით), ესენი იყვნენ: „ხუნძეთის საკათალიკოსო“ (მოღწეულია ხუნძელი კათალიკოსის ოქროპირის მოხსენიება სინას მთის მონასტრის აღაპებში, მას ემორჩილებოდა საქართველოს საპატრიარქოში შემავალი ჩრდილო კავკასიაში მდებარე საეპისკოპოსო), და ასევე შემდგომში ჩამოყალიბდა ახალი სამიტროპოლიტო ერთეული „სომხეთის სამიტროპოლიტო“, რომელშიც შედიოდა საქართველოს საპატრიარქოში შემავალი ეპარქიები დვინი-არზრუმისა და ვანის ტბის მიმართულებით.

მაშასადამე, ისტორიულად საქართველოს ეკლესიაში 4 ძირითადი სამიტროპოლიტო ერთეული (საკათალიკოსო,

სამიტროპოლიტო) არსებობდა – ესენი იყვნენ: 1. ქართლის საკათალიკოსო, 2. აფხაზეთის საკათალიკოსო, 3. ხუნძეთის საკათალიკოსო და 4. სომხეთის სამიტროპოლიტო (საქართველოს სამოციქულო ეკლესიის ისტორია, ტ. II, გვ. 214). აქედან ჩანს, რომ აფხაზეთის საკათალიკოსო იყო საქართველოს ეკლესიის წიაღში აღმოცენებული ერთ-ერთი სამიტროპოლიტო ერთეული, რომლის კათალიკოსსაც საყდარი (კათედრა) ბიჭვინთაში ჰქონდა, ხოლო მისი იურისდიქცია ქალაქ კაფამდე (ყირიმის ნახევარკუნძულამდე) აღწევდა. ასეთი არის ქართულ მატრიარქებსა და ძეგლებში ასახული მტკიცებულება აფხაზეთის საკათალიკოსოს ისტორიის შესახებ.

თუმცა, უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ ამჟამად, აფხაზეთის საკათალიკოსოს დაარსების შესახებ (XX ს-დან), ისტორიოგრაფიაში ჩამოყალიბდა ძირითადად სხვა თვალსაზრისი, თითქოსდა აფხაზეთის საკათალიკოსო ჩამოყალიბდა არა ქართული ეკლესიის წიაღში, არამედ კონსტანტინოპოლის საპატრიარქოს წიაღში.

კერძოდ, XX ს-ის ისტორიოგრაფიის თანახმად, გაქრისტიანების შემდგომ, IV ს-დან, დასავლეთ საქართველო შედიოდა კონსტანტინოპოლის საპატრიარქოს იურისდიქციაში, თითქოსდა მას აქ გააჩნდა ფაზისის (ფოთის) სამიტროპოლიტოში შემავალი 4 საეპისკოპოსო ზიგანევისა (გუდაყვა), როდოპოლისისა (ვარციხე), პეტრასი (ციხისძირი) და საინინისა (ცაიში) და ასევე აფხაზეთის სამიტროპოლიტოს ავტოკეფალური ეკლესია და თითქოსდა, მათი გაერთიანებით შეიქმნა აფხაზეთის საპატრიარქოს ბერძნულენოვანი ეკლესია.

მაგრამ ამ საბჭოური ეპოქის თვალსაზრისს ეწინააღმდეგება რუის-ურბნისის კრების წმიდა მამათა ძალზე მნიშვნელოვანი მტკიცება, რომ როგორც წმიდა ანდრია პირველწოდებულმა, ისე წმიდა ნინომ დააარსეს ერთიანი საქართველოს წმიდა ეკლესია (ანდრიამ იქადაგა „ყოველსა ქვეყანასა საქართველოისასა“, წმიდა ნინომ მოაქცია „ყოველი სავსება ყოველთა ქართველთა ნათესავისა“) ისმის კითხვა – მართლაც მოაქცია წმიდა ნინომ „ყოველი სავსება ყოველთა ქართველთა ნათესავისა“? დასავლეთ და სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს მოსახლეობაც წმიდა ნინომ მოაქცია? დიახ, რადგანაც „ძეგლისწერის“ მტკიცებას მთლიანად ადასტურებს კიდევ უფრო ადრინდელი ბერძნულ-რომაული წყაროები. მაგალითად, გელასი კესარიელისა და გელასი კვიზიკელის, IV-V საუკუნეთა ავტორების ცნობები, რომელნიც წერენ „ტყვე ქალმა (ე.ი. წმიდა ნინომ) იქადაგა ლაზთა და იბერთა შორის“ – „იმავე ხანაში ღმრთის ცნება მიიღეს პონტოს გასწვრივ მდებარე მიწა-წყალზე მცხოვრებმა იბერებმა და ლაზებმა, რომელთაც მანამდე ის არა სწამდათ. ამ უდიდესი სიკეთის მიზეზი გახდა ერთი დედაკაცი, რომელიც მათთან იყო ტყვედ“ (გეორგიკა, I, 1961, გვ. 186). ამასვე წერს გელასი კვიზიკელი (მიმოხილველი, I, 1926, გვ. 55).

ასე, რომ რუის-ურბნისის კრების მამებისა და ძველი ქართული ისტორიოგრაფიის მტკიცებას, რომ მთელი ქართველი ერი მოაქცია წმიდა ნინომ, რომ შესაბამისად დაარსებისთანავე საქართველოს ეკლესია ერთიანი იყო და დასავლეთ საქართველო მის შემადგენლობაში შედიოდა ეთანხმება ბერძნულ-რომაული IV-V სს-თა აღნიშნული წყაროები.

აღსანიშნავია, რომ ამავგეს ადასტურებს წმიდა ნინოს შესახებ V ს-ის სომეხი ისტორიკოსი მოსე ხორენელის ცნობა: „სანატრელი ნუნე წავიდა იქედან, რათა თავისი ადვილ-გასაგები საუბრით ქართველთა ქვეყნის სხვა კუთხეებიც დაემოძღვრა... გავბედავ და ვიტყვი, რომ ნუნე მოციქული ქალი გახდა, მან იქადაგა სახარება კლარჯეთიდან დაწყებული ვიდრე ალანთა და კასპიის კარებამდე, მასქუთთა საზღვრებამდე, როგორც ამას აგათანგელოზი გაუწყებს შენ“ (მოგესეს ხორენაცი, სომხეთის ისტორია, 1984, გვ. 172).

მაშასადამე, V ს-ის წყაროს ცნობით (რომელიც ეკუთვნის აგათანგელოსსა და მოსე ხორენელს), წმიდა ნინომ მხოლოდ ფარავნის ტბიდან ბოდბემდე კი არ იქადაგა, არამედ კლარჯეთიდან – მასქუთებამდე, ანუ შავი ზღვიდან კასპიის ზღვამდე, რადგანაც კლარჯეთი იყო დიდი პროვინცია, ზღვისპირეთი, ამიტომაც წერს ქართული წყარო: „სპერი, კლარჯეთი, ბოლო კლარჯეთისა – ზღვისპირი“, საქართველოს ზღვისპირეთს კი, ბერძნული წყაროები ლაზიას (ლაზიკას) უწოდებდნენ, ხოლო მასქუთები, სადამდეც წმიდა ნინომ იქადაგა კასპიის ზღვისპირზე („კასპიისკარამდე“) ცხოვრობდნენ.

მაშასადამე, V ს-ის ავტორებს არ ეეჭვებოდათ წმიდა ნინოს ლაზიკაში, კლარჯეთში და შავიზღვისპირზე ქადაგება.

გელასი კესარიელის, გელასი კვიზიკელის, აგათანგელოზისა და მოსე ხორენელის ამ ცნობებს (თუ არას ვიტყვით ქართულ „ძეგლისწერაზე“) მთლიანად ეთანადება უფრო გვიანი, მაგრამ ეკლესიისათვის ძალზე კომპეტენტური ლაზიკის მიტროპოლიტ გერმანეს ცნობა, რომ წმიდა ნინომ არა მხოლოდ იქადაგა ლაზეთში, არამედ მან

ლაზეთში საეპისკოპოსო კათედრაც დააარსა (ისევე, როგორც მცხეთაში).

პ. ინგოროყვა წერს – „მოსხენებაში, რომელიც 1651 წელს წარუდგინა რუსეთის მეფის ალექსი მიხეილის ძისათვის ოფის (ჰოფის) ლაზეთის მხარის მიტროპოლიტ გერმანეს, აღნიშნულია, რომ ტაძარი ოფისა, რომელიც ლაზეთის სამიტროპოლიტო კათედრას წარმოადგენდა ითვლებოდა დაარსებულად წმიდა ნინოს მიერ და ამიტომაც, ამ მოსხენებაში მიტროპოლიტი გერმანე მრავალგზის აღნიშნავდა – ივერიის მიწა მან განანათლა“ (პ. ინგოროყვა, გიორგი მერჩულე, გვ. 227). მიტროპოლიტ გერმანეს ცნობით, ლაზიკის საეპისკოპოსო კათედრა დააარსა მან ვინც საზოგადოდ ივერიის მიწა განანათლა, ანუ ვინც ქართლში იქადაგა ე.ი. წმიდა ნინომ, რადგანაც ლაზიკა და იბერია მეფე მირიანის დროს იყო ერთი ქვეყანა და მიუთითებდა კიდევ მიტროპოლიტი გერმანე თავის ცნობაში „ლაზია – საქართველოს ძველი ქვეყანა“, „ძველი ქართული მიწა“, „ივერიის მიწა“ (იქვე, გვ. 263).

საერთოდ კი, მიტროპოლიტი გერმანე აფხაზეთის კათალიკოსმა მაქსიმემ აკურთხა და მიანიჭა მას წოდება „მიტროპოლიტი ლაზეთისა“ და ასევე „მიტროპოლიტი ალანიისა“ (ლაზეთისა და ალანიის მიტროპოლიტი).

„მაქსიმემ ჩამოიყვანა ლაზიიდან, ოფის ღვთისმშობლის მონასტრიდან, მონაზონი გერმანე და აკურთხა იგი და მიანიჭა ტიტული „ოფისა და ალანიის მიტროპოლიტი“ (იქვე, გვ. 263). აქედან ჩანს, რომ ისტორიული ალანიისა და ლაზიის სამიტროპოლიტოთა მემკვიდრე, ამჟამად არის არა რუსული ეკლესია (ასე მიაჩნია „პრავოსლავნაია ენციკლ-

ლოპედიას სტატიაში – „ალანიის მიტროპოლია“), არამედ საქართველოს ეკლესია, როგორც ეს მიტროპოლიტ გერმანეს ცნობიდან ჩანს.

გელასი კესარიელის, გელასი კვიზიკელის, მოსე ხორენელის, აგათანგელოზის ცნობებს დასავლეთ საქართველოსთან დაკავშირებით აძლიერებენ იოანე სომეხთა კათალიკოსის (დრასხანაკერტელისა) და უხტანესის ცნობები.

899 წლიდან სომხეთის კათალიკოსად დადგენილი იოანე კირიონ I-ის შესახებ წერდა, რომ ქართლის ეს კათალიკოსი იყო მამამთავარი „იბერიელთა, გუგარელთა და ეგრისელთა ადრინდელი წესის შესაბამისად“ (იოანე კათალიკოსის მატთანე, 1912, გვ. 65, წიგნიდან პ. ინგოროყვა, გ. მერჩულე, გვ. 243).

დასავლეთ საქართველოს, როგორც ცნობილია კირიონ I კათალიკოსის დროს ე.ი VI ს-ის ბოლოსა და VII ს-ის დასაწყისში ეგრისი ეწოდებოდა. ამ ეპოქაში ეგრისი ე.ი. დასავლეთ საქართველო, ამ წყაროს ცნობით, შედიოდა მცხეთის იურისდიქციაში, რადგანაც კირიონი – მისი მამამთავარი იყო და თანაც „ადრინდელი წესის შესაბამისად“. კირიონის წინა „ადრინდელი“ ხანა, ცხადია უნდა იყოს V ს. და VI ს-ის პირველი ნახევარი. მაშასადამე, V, VI და VII სს-ში იოანე კათალიკოსის ცნობის ანალიზი აჩვენებს, რომ დასავლეთ საქართველო არა კონსტანტინოპოლის არამედ მცხეთის იურისდიქციაში შედიოდა.

განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი ამ მხრივ, არის მეორე ცნობილი სომეხი ისტორიკოსის უხტანესის ცნობები, რომელიც აღწერდა კავკასიის ეკლესიის ისტორიას VIII-X სს. უხტანესი თანამედროვე იყო მის მიერ აღწერილი ამბებისა.

უხტანესი ეხება და აღწერს აფხაზეთის ეთნიკურ სახეს, ამიტომაც მის ცნობას კიდევ უფრო მეტი მნიშვნელობა ენიჭება დასავლეთ საქართველოს ისტორიის კვლევისას.

კერძოდ, უხტანესი წმიდა შუშანიკის ღვაწლის აღწერის დროს ამბობს – „მსგავსი გახდა ნუნე მოციქულისა, როცა მოეფინა მისი ქადაგება მთელს ქართველთა ქვეყანას“ (უხტანესი, ისტორია გამოყოფისა ქართველთა სომეხთაგან, 1975, გვ. 201).

უხტანესი „ქართველთა ქვეყნის“ არეალში დასავლეთ საქართველოს, კერძოდ კი აფხაზეთს რომ გულისხმობდა, ამის შესახებ თვითონვე წერს. კერძოდ, მისი თვალსაზრისით შავი ზღვის სანაპიროზე იბერები ნაბუქოდონოსორმა დაასახლა, სადაც იბერიელები გამრავლდნენ, იქცნენ დიდ ხალხად და მათ ქვეყანას ამჟამად „აფხაზეთი“ ეწოდებაო – წერს უხტანესი. მაშასადამე, მისი აღწერით – აფხაზეთი – ივერიელთა ხალხით იყო დასახლებული ნაბუქოდონოსორის ეპოქიდან ვიდრე უხტანესამდე. კერძოდ, უხტანესი ასე აღწერს ამ ამბავს „ძველი ისტორიკოსების“ ცნობაზე დაყრდნობით:

– „ივერიელთა ტომების ნაწილი ნაბუქოდონოსორმა დაასახლა პონტოს ზღვის მარჯვენა სანაპიროზე – „ტომი აღორძინდა, გამრავლდა, ზღვის პირას აქეთ-იქით, მოედო იმ მხარეს და გავრცელდა სომეხთა და ალბანთა საზღვრამდე, შეიქმნა ფრიად მრავალი ხალხი და იმ ქვეყანას აფხაზეთი ეწოდება. ურიცხვია სახელი თვითოეული გავარისა, ... ითესლეს და გამრავლდნენ და გახდა ტომი, რომელსაც თავის პირველ ქვეყანაში ივერიას უწოდებდნენ, აქ კი ქართველნი ეწოდებათ. ტომითაც, ენითაც, დამწერლობი-

თაც, მამამთავრობითაც და მეფობითაც განმტკიცდნენ, ხოლო გამოჰყო, გამოაცალკევა და განაშორა ჩვენგან კირონ სკუტრელმა“ (უხტანესი, გამოყოფისა ქართველთა სომეხთაგან, 1975, გვ. 67).

მაშასადამე, უხტანესი, IX-X სს-თა ავტორი, აღწერს თუ რომელ ქვეყანას ეწოდება აფხაზეთი, რომელი ხალხითაა ის დასახლებული და თუ ვინ იყო მათი ყველაზე გამორჩეული კათალიკოსი. კერძოდ, აფხაზეთი, მისი თქმით, ქართველებით იყო დასახლებული, და ისინი კირიონმა განაშორა სომხური ეკლესიისაგან. ამ პირველხარისხოვანი წყაროს მითითებითაც კირიონი იყო დასავლეთ საქართველოს მამამთავარი.

საინტერესოა, რატომ არ გამოიყენეს უხტანესის ეს ცნობა აფხაზეთის ეთნიკური შემადგენლობის შესახებ საბჭოთა ეპოქის ისტორიკოსებმა XX ს-ის სეპარატისტების მიერ აღძრული კონფლიქტების დროს.

საბოლოოდ, კიდევ ერთხელ უნდა ითქვას, რომ აღნიშნული ქართული, ბერძნულ-რომაული და სომხური წყაროები ერთმნიშვნელოვნად მიუთითებენ დასავლეთ საქართველოში ქართული ეკლესიის იურისდიქციის შესახებ.

სამწუხაროდ, არცერთ ამ წყაროს, ზოგიერთი ქართველი ისტორიკოსი ყურადღებას არ აქცევს და ინტერესის სფერო მხოლოდ კონსტანტინოპოლის საპატრიარქოს საეპისკოპოსოთა ნუსხებით ე.წ. ნოტიციებით ამოიწურება, რომლებშიც დასახლებული ლაზეთის ეპარქიის საეპისკოპოსოებს რატომღაც დასავლეთ საქართველოში ათავსებენ. ნოტიციებში, ცხადია, არ არის არავითარი მითითება მათი ადგილმდებარეობის შესახებ. მაგ., სად მდებარეობდა რო-

დოპოლისი? ტრაპეზუნტის რეგიონში თუ ვარციხესთან? ამ საკითხის შესახებ საუკუნოვანი კვლევა-ძიება გრძელდება. მაგ., ისეთი ცნობილი ისტორიკოსი როგორც იყო ნ. აღონცი ამ საეპისკოპოსოსა და ასევე, ფაზისის სამიტროპოლიტოს სხვა საეპისკოპოსოებს ათავსებდა ტრაპეზუნტის რეგიონში. ის მიიჩნევდა, რომ ყოველთვის აქ მდებარეობდა ისტორიული ლაზიკა. და ის შედიოდა კონსტანტინოპოლის საპატრიარქოს იურისდიქციაში.

ამასვე, რომ ფიქრობდნენ კონსტანტინოპოლის საპატრიარქოში ეს ჩანს, XX ს-ის პირველი ნახევრის ათენში დაბეჭდილი ბერძნული რუკიდან, რომელიც თან ერთვის ამას.

ამ რუკაზე ნათლად ჩანს, რომ მაგალითად, როდობოლის ცნობილი ეპარქია მდებარეობდა ტრაპეზუნტის რეგიონში და მოიცავდა მთიან რეგიონს რიხეს სამხრეთიდან ვიდრე ზიგანას (გუმუშხანეს) უღელტეხილამდე.

სამწუხაროდ, საბჭოთა საისტორიო სკოლის გავლენით, ბოლო წლებში, თავის ბოლო ნაკვლევებში, ისეთ ცნობილ მკვლევარს, როგორც არის დარუზესი, მიუჩნევია, რომ თითქოსდა, კონსტანტინოპოლი თავის იურისდიქციას დასავლეთ საქართველოში ახორციელებდა X ს-ის დასაწყისამდე (879-907 წლამდე), მაგრამ ეს ასე რომ არ იყო თუნდაც გიორგი მერჩულის ცნობიდანაც ჩანს, რომლის მიხედვითაც წმიდა გრიგოლ ხანძთელი აფხაზეთში დაახლ. 826 წელს ჩავიდა და მას იქ არავითარი ბერძნული კათედრა არ დახვედრია, პირიქით, ეს მიწა-წყალი იყო ქართული ეკლესიის ზრუნვის არეალი.

ზემოთ მოყვანილიდან გამომდინარე უნდა დავასკვნათ: აფხაზეთის საკათალიკოსო, ისტორიულად ქართული ეკ-

ლესიის ერთ ნაწილს წარმოადგენდა, რომლის მეორე ნაწილი იყო ქართლის საკათალიკოსო.

ზოგად ქართული ეკლესიის მთლიანობა მიიღწეოდა საერთო საეკლესიო სამართლით, საერთო სჯულისკანონით, საერთო ქართული საღვთისმსახურო ენით, საერთო ტრადიციებითა და საქართველოს კათალიკოს-პატრიარქის საერთო მეთაურობით.

აფხაზეთისა და ქართლის პირველიერარქთა შორის ერთს უხუცესი, ხოლო მეორეს უმრწემესი ეწოდებოდა.

ერთიან ქართულ ეკლესიაში წოდება „კათალიკოსი“ შეესაბამებოდა ბერძნული საპატრიარქოების „მიტროპოლიტის“ წოდებას. როგორც ბერძნული საპატრიარქოს მიტროპოლიტს უშუალოდ ექვემდებარებოდნენ თავისი ეპისკოპოსები, ასევე ქართლის კათალიკოსს ექვემდებარებოდნენ აღმოსავლეთ საქართველოს ეპისკოპოსები, ხოლო აფხაზეთის კათალიკოსს დასავლეთ საქართველოს ეპისკოპოსები, ორივე ეს საკათალიკოსო ერთიანი ქართული ეკლესიის მხოლოდ საეკლესიო ადმინისტრაციული ერთეულები (სამიტროპოლიტო ოლქები) იყვნენ. როგორც ითქვა, მათი ზემდგომი საეკლესიო ინსტიტუტი იყო საერთო სჯულისკანონის და საეკლესიო სამართლის შემმუშავებელი ადგილობრივი საეკლესიო კრებები. პატრიარქის მოვალეობა იყო უზრუნველყო სრულიად საქართველოს ეკლესიაში (ე.ი. ქართლისა და აფხაზეთის საკათალიკოსოებში) საერთო სჯულისკანონის დაცვა.

აფხაზეთისა და ქართლის კათალიკოსთა მონაწილეობით საეკლესიო კრებების მიერ გამოცემულ კანონებს მთელს საქართველოში (ცხადია აფხაზეთშიც) სავალდებულოდ

აღსასრულებელი ძალა ენიჭებოდა (მათ შორის სამოქალაქო სამართლის სფეროშიც). მაგ., XVI ს-ის საეკლესიო სამართლის ძეგლში, რომელსაც „სამართალი კათალიკოსთა“ ეწოდება, ნათქვამია: „ქ. სახელითა და ღვთისათა: - მე ქრისტეს მიერ კურთხეულმან ყოვლისა საქართველოსა კათალიკოზმან-პატრიარქმან მალაქია, მე ქრისტეს მიერ კურთხეულმან აფხაზეთის კათალიკოზმან მამათმთავარმან ევდემონ, დავსხედით და შეეკრიბენით ყოველნი ებისკოპოზნი აფხაზეთისანი .....დავიდევით სჯულისკანონი და ჩვენცა იმისგან გამოვიდევით.... და სჯულისკანონიცა ასრე ბრძანებს“.... (ქართული სამართლის ძეგლები, ტ. I. 1963, გვ. 393-397).

აფხაზეთის საკათალიკოსოს ამ საეკლესიო კრებამ სრულიად საქართველოს კათალიკოს-პატრიარქის მეთაურობით გამოსცა 15 კანონი. ამ კრების კანონები სავალდებულოდ აღსასრულებელი იყო მთელი საქართველოს ტერიტორიაზე, თუმცა ის აფხაზეთში იქნა მიღებული და ისინი აფხაზეთის საკათალიკოსოს ეპისკოპოსებმა დაამტკიცეს, ესენი იყვნენ ქუთათელი, გენათელი, ჭყონდიდელი, ბედიელი, მოქველი, დრანდელი, ცაგერელი, ხონელი, ნიკორწმინდელი, ცაიშელი (ჩიშელი) ეპისკოპოსები.

„უხუცეს“ პირველიერარქად ანუ „საქართველოს პატრიარქად“, როგორც წესი, ირჩევდნენ მცხეთელ კათალიკოსს, მაგრამ განსაკუთრებულ შემთხვევებში ბიჭვინთელ ანუ აფხაზეთა კათალიკოსს გადაეცემოდა ეს ტიტული („საქართველოს პატრიარქი“).

მაგალითად, შაჰ-აბასის შემოსევების შემდეგ (XVII ს-სა და XVIII ს-ის I ნახევარში) აღმოსავლეთ საქართველოს

სამეფოებმა დაკარგეს სუვერენიტეტი (მუსულმანური მმართველობის ქვეშ მოექცნენ), ხოლო დასავლეთ საქართველო ძველებურად მართლმადიდებელ მეფე-მთავართა მიერ იმართებოდა.

ამ ფაქტმა გაზარდა დასავლეთ საქართველოს მმართველთა (მეფეთა და კათალიკოსთა) ავტორიტეტი, რაც მათ ტიტულატურაშიც აისახა-აფხაზეთის კათალიკოსთა ტიტულატურაში გამოჩნდა ტიტული „საქართველოს პატრიარქი“, მაგალითად, XVIII ს-ის აფხაზეთის კათალიკოსი გრიგოლი თავის მიერ გამოცემული დოკუმენტებს ხელს აწერს ასე – „გრიგოლ მწყემსი ქრიტეს მიერ ყოვლისა საქართველოსა კათალიკოსი“ („ქართული სამართლის ძეგლები“, III, გვ. 675); ასევე ზოგიერთი სხვა აფხაზეთის კათალიკოსიც თავის თავს საქართველოს პატრიარქს უწოდებდა XVII ს-ის ბოლოსა და XVIII ს-ის დასაწყისში, ანუ ის არა მხოლოდ აფხაზეთის არამედ სრულიად საქართველოს უხუცესს პირველიერარქად თვლიდა თავის თავს. ეს ფაქტი ასახულია უცხოურ წყაროებშიც. უცხოური წყაროების თანახმად ამ ეპოქაში აფხაზეთის კათალიკოსი სრულიად საქართველოს (იბერიის) უხუცეს (უპირატეს) პირველიარარქად ითვლებოდა, მაგალითად, ანტიოქიური უსალიმის პატრიარქი დოსითეოსი (XVII ს.) ამის შესახებ წერდა –

„იბერიაში ორი ავტოკეფალური არქიეპისკოპოსია, რომელთაც ქართველები უწოდებენ კათალიკოსებს. ქვემო იბერია, რომელსაც ძველად კოლხეთს და ლაზიკას უწოდებდნენ, აქვს ეპარქიები იმერეთში, გურიაში, სამეგრელოში, აფხაზეთში, სვანეთსა და მესხეთის ნაწილში. ზემო

და ქვემო იბერიას შორის საზღვარი არის ქედი, რომელიც კავკასიის მთებში იწყება, ქართულად ქულფარგი ეწოდება, ქვემო იბერიის კათალიკოსი პატივით უფრო მეტია ზემო იბერიის კათალიკოსზე, რადგანაც ის უკვე ისავროსის დროს, 720 წელს, კათალიკოსი იყო ქვემო იბერიისა ... იბერები ქვემო იბერიის კათალიკოსს მიიჩნევენ უფროს კათალიკოსად, რადგანაც მეფე, ე.ი. იმერეთის თავი, მათთან იწოდება მთელი იბერიის მეფეთა-მეფედ“ (დოსითეოსი, იერუსალიმელი პატრიარქები, თავი V, გვ. 510, წიგნიდან: „სარდელი მიტროპოლიტი მაქსიმი, ქართული ეკლესია და მისი ავტოკეფალია. თეოლოგია, ათენი, 1966 წ.).

დას. საქართველოს ეკლესიას უცხოელები უწოდებდნენ „ქვემო იბერიის ეკლესიას“. იხ. სარდელი მიტროპოლიტი მაქსიმი, საქართველოს ეკლესია და მისი ავტოკეფალია „თეოლოგია“, ათენი, 1966.

საქართველოს, ანუ იბერიის სამეფოს მთლიანობა დაარღვია თავდაპირველად VI ს-ში სპარსთა, ხოლო VII ს-ში არაბთა შემოსევებმა, ამის შედეგად VIII ს-დან საქართველოს კუთხეებში ჩამოყალიბდა რეგიონალური ქართული სახელმწიფოები. ერთერთი ასეთი იყო აფხაზთა სამეფო.

VIII საუკუნის II ნახევარში შექმნილ „აფხაზთა სამეფოში“ შევიდა და მისი ძირითადი ნაწილი გახდა იბერიის სამეფოს ყოფილი ტერიტორიები დასავლეთ საქართველოში – ეგრისი, გურია, თაკვერი, არგვეთი, სვანეთი, ამიტომაც აფხაზთა სამეფოს VIII-X საუკუნეებში „ქვემო იბერიას“ უწოდებდნენ. არსებობდა ორი იბერია: ზემო იბერია – ანუ აღმოსავლეთი საქართველო და „ქვემო იბერია“ – ანუ დასავ-

ლეთი საქართველო. საერთოდ, IV ს-დანვე დასავლეთ საქართველო (ქვემო იბერია) მცხეთის ანუ ერთიანი იბერიის ეკლესიის იურისდიქციაში შედიოდა IV ს-დანვე. ამის შესახებ წერს რუის-ურბნისის კრება: (წმიდა ნინომ მოაქცია ყოველი საფსება ყოველთა ქართველთა ნათესავისა მცხოვრებნი როგორც აღმოსავლეთში ისე დასავლეთში, ამავე კრების განსაზღვრებით ანდრია მოციქულმა სახარება იქადაგა ყოველსა ქვეყანასა საქართველოსასა, სომხური საეკლესიო წყაროებიც აღნიშნავენ, რომ დასავლეთ საქართველო იმყოფებოდა მცხეთის საეკლესიო იურისდიქციაში. მაგალითად, ამ წყაროებში აღინიშნება რომ კირიონი ქართლის კათალიკოსი VI ს-ის ბოლოსა და VII ს-ის დასაწყისში მართავდა დასავლეთ საქართველოს ეპარქიებსაც. კირიონი, „ეგრისის, გუგარქისა და ქართლის არქიეპისკოპოსად ანუ კათალიკოსად იყო ნაკურთხი „წინანდელ წესთა თანახმად“ (იოანე დრასხანაკერტელი, „სომხეთის ისტორია“, გვ. 10).

მეორე იერუსალიმელი პატრიარქი ხრისანფი ამბობს: „...საქართველოში, რომელსაც ადრე იბერია ერქვა, იყო ორი ავტოკეფალური არქიეპისკოპოსი, რომელთაც ჩვეულების თანახმად უწოდებენ კათალიკოსებს და არა არქიეპისკოპოსებს. ასე მათ მართო ქართველები უწოდებენ. ამათგან ერთი, ე.ი. არქიეპისკოპოსი ქვემო იბერიისა, იწოდება იმერეთის, ოსეთის, გურიის და სრულიად ქვემო იბერიის უნეტარეს კათალიკოსად, ანუ მარტივად, სრულიად იბერიის უნეტარეს კათალიკოსად, როგორც უფროსი ზემო იბერიის კათალიკოსზე. ხოლო მეორე, ე.ი. ზემო იბერიისა, იწოდება ქართლის, კახეთის, ალვანეთის და სრულიად ზემო იბერიის უნეტარეს კათალიკოსად... რომელი იმპერატორის

დროს, ან რომელ კრებაზე გახდა ის საარქივისკოპოსო, ჩვენ ზუსტად ვერ დავადგინეთ, მაგრამ 26 ივნისის სვინაქსარში ვპოულობთ, რომ იოანე, გოთეთის ეპისკოპოსი, ხელდასმული იქნა იბერიის კათალიკოსის მიერ, რადგანაც რომაულ ქვეყნებში ბატონობდა ხატმებრძოლთა ერესი, ასე რომ, როგორც ჩანს, ერეკლეს შემდეგ ისავრამდე ქვემო იბერია საარქივისკოპოსო გახდა...” (დოსითეოსი, იერუსალიმელი პატრიარქები, თავი V, გვ. 510, წიგნიდან: „სარდელი მიტროპოლიტი მაქსიმი, ქართული ეკლესია და მისი ავტოკეფალია. თეოლოგია, ათენი, 1966 წ.).

ეს იერუსალიმელი პატრიარქები XVII საუკუნეში ცხოვრობდნენ.

XVIII საუკუნის II ნახევარში აღსდგა აღმოსავლეთ საქართველოში სახელწიფოებრივი სუვერენიტეტი და სამეფო ტახტი კვლავ მართლმადიდებელმა ხელმწიფეებმა დაიჭირეს, ამ ფაქტმა ძველი ავტორიტეტი დაუბრუნა მცხეთელ კათალიკოსს, და ის ძველებურად „უზუცეს“, პირველპატრიარქად იქცა ქართულ საეკლესიო სამყაროში.

ეს ფაქტი საეკლესიო სამართლის სფეროშიც აისახა, მაგალითად, აფხაზ კათალიკოსთა ტახტზე მჯდომი წმ. დოსითეოს ქუთათელის დროს ანტონ კათალიკოსის დიკასტერიის (საეკლესიო სასამართლოს) სამართლის სფეროში შედიოდა აღმოსავლეთთან ერთად დასავლეთ საქართველოც (მიტროპოლიტი ანანია ჯაფარიძე, საქართველოს საეკლესიო კრებები, 2003, ტ. III. გვ. 7-9). სამართლებრივად და ადმინისტრაციულად XVIII ს-ის ბოლოს დოსითეოს ქუთათელის დროს ისევე, როგორც ყოველთვის IV ს-დან საქართველოს ეკლესია ერთიანი იყო.

XIX ს-ში მთელი ეს სისტემა მოიშალა, რადგანაც

საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალია გააუქმა რუსეთის საიმპერატორო ხელისუფლებამ.

1917 წლის რუსეთის თებერვლის რევოლუციის შემდეგ რუსეთის მთავრობამ (1917 წლის 25 ივლისს მინისტრთა თავმჯდომარე ა. კერენსკისა და უწმიდესი სინოდის ობერპროკურორის ა. კარტაშევის ხელისმწვერით) დაუბრუნა საქართველოს ეკლესიას ავტოკეფალია, რომელიც იქამდე 1917 წლის (12) 25 მარტის აქტის საფუძველზე აღდგენილად გამოაცხადეს საქართველოს ეკლესიის მღვდელმთავრებმა და მრევლმა (იქვე, ტ. III, გვ. 121).

ავტოკეფალიის გამოცხადების შემდეგ საეკლესიო კრებამ ეკლესიის პირველიერარქს აღუდგინა სრულიად საქართველოს კათალიკოს პარტიარქის ტიტული, მაშასადამე ის აერთიანებდა საუკუნის მანძილზე უკვე არ არსებული (გაუქმებული) ქართლისა და აფხაზეთის საკათალიკოსოებს და მას უკვე უშუალოდ ექვემდებარებოდა დასავლეთ და აღმოსავლეთ საქართველოს ეპისკოპოსები.

ამის შემდეგ ტიტული მიტროპოლიტი აღნიშნავდა მხოლოდ პატივს ეპისკოპოსისა და არა იერარქიულ თანამდებობას. ამჟამად ეს ტიტული მხოლოდ საეპისკოპოსო ჯილდოს წარმოადგენს. შესაბამისად ცხუმ-აფხაზეთის ეპარქიის მმართველის თანამდებობრივი ტიტული არის ეპისკოპოსი და მას ღვაწლისათვის შესაძლოა ჯილდოს სახით ეებოდოს მთავარეპისკოპოსის ანდა მიტროპოლიტის წოდება.

1917 წლის საეკლესიო კრების მიერ საქართველოს პატრიარქს მიენიჭა უფლება მიუდმივად ან დროებით მართავდეს რომელიმე ეპარქიასაც. 1917-18 წლების კრებებმა მას სამართავად გადასცა მცხეთა-თბილისის ეპარქია, ხოლო

2010 წლის კრებამ (წმ. სინოდმა) სამართავად გადასცა ცხუმ-აფხაზეთის ეპარქია (ამასთანავე, ცხუმ-აფხაზეთის ეპარქიას უწოდა ბიჭვინთისა და ცხუმ-აფხაზეთის ეპარქია). (სხვადასხვა წლებში საქართველოს პატრიარქები სხვა ეპარქიებსაც მართავდნენ, მაგ. მანგლისისა, ქუთაისისა და სხვა).

შესაბამისად ამჟამად საქართველოს პატრიარქი ასე იწოდება - „უწმიდესი და უნეტარესი სრულიად საქართველოს კათალიკოს-პატრიარქი, მცხეთა თბილისის მთავარ-ეპისკოპოსი, ბიჭვინთისა და ცხუმ-აფხაზეთის მიტროპოლიტი, დიდი მეუფე მამაი ჩვენი ილია“.

დამატება ზოგიერთი ისტორიული ცნობისა

ბაგრატ კურაპალატს - „ქართველთა მეფეს“ უღვაწია აფხაზეთის კათალიკოსის იურიდიული ცნობისათვის. მათიანე წერს: „ხოლო მან ბაგრატ გააჩინა და განაწესა კათალიკოსი აფხაზეთს ქრისტეს აქეთ 830 წელს“ (ქართლის ცხოვრება, ტ. I, გვ. 255).

ბაგრატ მეფის დროისათვის ქვემო იბერია საკათალიკოსოდ იქცა, ქართველთა მეფემ აფხაზეთში- „გააჩინა“ და „განაწესა“ კათალიკოსი.

IX საუკუნეშივე იბერიის ეკლესიაში იოანე გუთელი ეპისკოპოსი აკურთხეს.

ერთადერთი მიზეზი იმისა, რომ უცხოელთაგან

გათავისუფლების შემდეგ აფხაზეთის სახელმწიფო, საეკლესიო, კულტურისა და ადმინისტრაციის ენად ქართული ენა გამოცხადდა, იყო ის, რომ აფხაზეთის სამეფოს მოსახლეობა იყო ქართული.

აფხაზეთის სამეფო ქართველთა სამეფოს წარმოადგენდა, სწორედ ამიტომაც უწოდებდნენ დასავლეთ საქართველოს უცხოელები „ქვემო იბერიას“.

დასავლეთ საქართველოს საკათალიკოსოს ცენტრი მოთავსებულ იქნა ბიჭვინთაში და ქართული ენით ადიდებდნენ უფალ ღმერთს მღვდელმსახურნი. ბიჭვინთა წარმოადგენდა ქრისტიანობის ერთ-ერთ უმთავრეს ცენტრს აფხაზეთში.

აფხაზეთში იქმნებოდა მხოლოდ ზოგადქართული ხასიათის არქიტექტურული ძეგლები, საეკლესიო და სამონასტრო შენობები, მხოლოდ საქართველოსათვის დამახასიათებელი სამეკლესიანი ბაზილიკები, ჯვრის ტიპის გუმბათოვანი ტაძრები იმ თავისებურებებით, რომელიც მხოლოდ ქართული ძეგლებისათვისაა დამახასიათებელი (გ. ჩუბინაშვილი).

რიგ უცხოურ წყაროებში „აფხაზეთი“ ნიშნავს მთელ საქართველოს, „აფხაზი“, საერთოდ, ქართველის მნიშვნელობით იხმარებოდა. აღნიშნულ საკითხზე ვრცელი ლიტერატურა არსებობს და დადასტურებულია, რომ რუსული წერილობითი წყაროების „აბასგი“, სომხურ-არაბულ-სპარსული წყაროების „აფხაზი“ და სხვა, ზოგადად, როგორც წესი, ქართველს ნიშნავს.

იმდროინდელ ქართულ წყაროებში „აფხაზი“ ნიშნავს ზოგადად ქართველს, დასავლელ ქართველს.

ბერძნულ და უცხოურ წყაროებში ქვემო ივერიის, ანუ აფხაზეთის საკათალიკოსო იხსენება ავტოკეფალურ ეკლ-

ესიად, მაგრამ ის ავტოკეფალური, ანუ დამოუკიდებელი იყო სწორედ უცხოური ეკლესიების მიმართ. ხოლო მცხეთის, ანუ ზემო ივერიის საკათალიკოსოსთან მას გააჩნდა უფროს-უმცროსობითი დამოკიდებულება

საპატრიარქოს მოწყობის სტრუქტურა ისეთი იყო, რომ მასში შედიოდა ორი საეკლესიო სამთავრო: მცხეთის (ანუ ქართლის) საკათალიკოსო, ბიჭვინთის (ანუ აფხაზეთის) საკათალიკოსო.

ქართულ საპატრიარქოში საკათალიკოსოები იმ ფორმით არსებობდნენ, როგორადაც ბერძნულ საპატრიარქოში სამიტროპოლიტოები. ბერძნულ სამიტროპოლიტოებში ერთ-ერთი რომელიმე დიდი ქალაქის ეპისკოპოსი წარმოადგენდა უფროსს, ანუ მთავარს და მას ექვემდებარებოდნენ მის ხელქვეით მყოფი საეპისკოპოსოების მეთაურები – ეპისკოპოსები. სამიტროპოლიტოებში ათეულობით საეპისკოპოსო არსებობდა, ხოლო მიტროპოლიტი, თავის მხრივ, ექვემდებარებოდა პატრიარქს. ასევე იყო მოწყობილი ქართული საკათალიკოსოებიც. აფხაზეთის კათალიკოსს ექვემდებარებოდნენ დასავლეთ საქართველოს ათეულობით ეპისკოპოსები, ხოლო, თავის მხრივ, ის ექვემდებარებოდა საქართველოს პატრიარქს. საპატრიარქო სტრუქტურა ისეთი იყო, რომ საქართველოს პატრიარქი იმავდროულად წარმოადგენდა ქართლის კათალიკოსს. ესე იგი, მას ორი ტახტი ეჭირა საქართველოს პატრიარქისა და ქართლის კათალიკოსისა, ამიტომაც შემდგომ უწოდეს კიდევ კათალიკოს-პატრიარქი.

აფხაზეთის ათეულობით კათალიკოზთაგან მოღწეულია ზოგიერთის გვარი: მალაქია აბაშიძე (1529-1632), ევდემოზ

ჩხეტიძე (1557-1578), ექვთიმე I საყვარელიძე (1578-1605), 1600 წლისათვის აფხაზეთის კათალიკოსია ევდემონ საყვარელიძე (ქართული სამართლის) ძეგლები, III, გვ. 386), XVII ს. 20-იან წლებში აფხაზეთის კათალიკოსია მალაქია გურიელი (1616-1639) (იქვე, გვ. 482); მაქსიმე მაჭუტაძე (1639-1657); XVII ს. 50-იან წლებში აფხაზეთის კათალიკოსია ზაქარია ქვარიანი (1657-1660), სვიმონ ჩხეტიძე (1660-1666), ევდემოზ II საყვარელიძე (1666-1669), ექვთიმე II საყვარელიძე (1669-1673), დავით ნემსაძე (1673-1696), გრიგოლ ლორთქიფანიძე (1696-1742), გერმანე წულუკიძე - ბესარიონ ერისთავი (1755-1769) (რაჭის შტო ერისთავებისა) (იქვე, გვ. 880); 70-იან წლებში - აფხაზეთის კათალიკოსია იოსებ ბაგრატიონი (მეფის ძე) (იქვე, გვ.885), მაქსიმე ათაბაგი (1776-1795).

იმის შემდეგ, რაც ქართლისა და კახეთის სამეფოები იქცა სპარსეთის ვასალურ ქვეყნებად XVII საუკუნეში, დასავლეთ საქართველოს პოლიტიკური ერთეულები (იმერეთის სამეფო სამთავროები) შედარებით თავისუფლებით სარგებლობდნენ, ამის გამო აფხაზეთის საკათალიკოსო, რომელიც მოიცავდა მთელ დასავლეთ საქართველოს, შედარებით უფრო გაძლიერდა. აფხაზეთის საკათალიკოსომ თავის თავზე აიღო ქართველობის, ქართული ქრისტიანობის, ანუ მართლმადიდებლური სარწმუნოების ზრუნვის ტვირთი. ეს ის დროა, როცა სპარსელები და ოსმალები თბილისის სიონის მეჩეთად გადაკეთებას ცდილობდნენ, ხოლო ქართლის ერთ კათალიკოსს სტამბოლში აპატიმრებდნენ, ხოლო მეორეს სპარსელები თბილისის ციხეში ჰკლავდნენ.

იმ უდიდესი მისიის გამო, რომელიც თავის თავზე აიღო

აფხაზეთის საკათალიკოსომ, XVII საუკუნის იერუსალიმელი პატრიარქები დაჟინებით ამტკიცებდნენ, რომ მათი დროისათვის აფხაზეთის, ანუ როგორც ისინი უწოდებდნენ, „ქვემო იბერიის“ კათალიკოსი უფროსია „ზემო ივერიის“ კათალიკოსთან შედარებით

ამის შემდეგ, აფხაზეთის საკათალიკოსო შეეცადა გამხდარიყო ლიდერი საქართველოს ეკლესიისა, მისი მეთაურები ზოგჯერ სრულიად საქართველოს კათალიკოს-პატრიარქის სახელით გამოდიოდნენ. მაგალითად, მოღწეულია ერთი საბუთი, რომელსაც ადასტურებს სრულიად საქართველოს კათალიკოს-პატრიარქი გრიგოლი, რომელიც იყო ბიჭვინთის მამამთავარი, „გრიგოლ მწყემსი ქრისტეს მიერ ყოვლისა საქართველოსა კათალიკოზი“ (ქართ. სამართლის ძეგლები, III, გვ. 675). ასე რომ, XV საუკუნის შემდეგ აფხაზეთის საკათალიკოსო ქართლის ეკლესიას კი არ გამოეყო, პირიქით, თავისი თავი ერთადერთ „ქრისტეს მიერ“ დადგენილ „ყოვლისა საქართველოს“ მწყემსად გამოაცხადა.

როგორც ითქვა, აფხაზეთის საკათალიკოსო გარკვეული თვალსაზრისით გაძლიერდა კიდევ, მაგრამ მისი წარმატება შეაჩერა მთიელი წარმართული ტომების შემოსევებმა. მთიელი წარმართი ჩერქეზული - ტომები, უპირველეს ყოვლისა, უტევდნენ აფხაზეთში არსებულ ეკლესიებსა და მონასტრებს. ქართული სულიერი კულტურის უძველეს კერებში, საეპისკოპოსო თუ სამრევლო ტაძრებში დაგროვილი იყო აურაცხელი განძი, ჩერქეზები ანადგურებდნენ, იტაცებდნენ განძს, არ ინდობდნენ ადამიანებსაც, XIX ს-ის დასაწყისში ამ მხარეში მოგზაური ფრანსუა გამბა წერდა ბიჭვინთის ტაძრის შესახებ - „აქ დღემდე შემორჩენილია

ნანგრევები, ან უფრო სწორედ თითქმის მთლიანი კედლები ძველი მონასტრისა, რომელიც დიდი ხნის წინათ ჩერქეზების შემოსევების მოუტოვებიათ“ (გამბა, მოგზაურობა ამიერკავკასიაში, 1987 წ., გვ. 79). ბიჭვინთის დიდებულ ტაძარში თითქმის მთელი 800 წლის მანძილზე, თუ უფრო მეტი ხნით არა, უფალ ღმერთს მხოლოდ და მხოლოდ ქართული ენით ადიდებდნენ.

თუ როგორ პატივს სცემდნენ ქართველი მღვდელმთავრები ბიჭვინთის ღვთისმშობელს, ეს მათი ზეალტაცებული მიმართვიდანაც ჩანს: „ეჰა ასულო მშვენიერო, იოვაკიმის ნაყოფო, სიტკბოებით აღსავსეო, ანას მორჩო, რტო გადაფრენილო, სოლომონის ვენახო, რქა მეწამულო, დავითის ყვავილო, დაბადებულთა სულნელმყოფო, იესეს კვერთხო, დიდებით აღყვავებულო, იუდას შროშანო, დაბადებულთა სამკაულო, იაკობის კიბეო ზეცად მიმართ აღმართებაო, ისაკის ვარდო უბიწოებით აღყვავებულო, აბრამის კვირტო დიდებით აღმოფრჩვნილო, სემის დასაბამო, ნათესავთა მშვიდობაო, ნოეს სულისა სამოსელო, დაულპოლველო, ევას ნათელო და მწუხარებისა უჩინო მყოფელო, ადამის დიდებაო, სამოთხეო პირმეტყველო ღმრთისა მამისა მხოლოსა წინათვე გამორჩეულო და ძისა მხოლოსა პირველ საუკუნეთა მამისაგან შობილსა დედად ქალწულებით უთესლოდ მშობელად განწესებულო და სულისა წმიდისა ტაძარო, რომელმან ერთი სამებისაგანი შეიწყნარე და უაღრეს ყოველთა ბუნებათა შეეძე მხოლოდ შობილი“ (ქართ. სამართლის ძეგლები, ტ. III, გვ. 640), რაოდენ მტკივნეული უნდა ყოფილიყო ქართველებისათვის ბიჭვინთის ტაძრის მოქმედების გაუქმება.

ჩერქეზთა თავდასხმის შედეგად ზედიზედ გაუქმდა მოქვის, ღრანდის, ბედიის საეპისკოპოსოები და, ცხადია, ბიჭვინთის კათედრაც. უცხოელი მოგზაურები და დამკვირვებლები დაბეჯითებით წერდნენ, რომ აღნიშნულ საეპისკოპოსოთა მოსახლეობას წარმოადგენდნენ ქართველები.

ნ. ბერძენიშვილი წერს: „გრანჟიეს მოწმობა იმითაა საინტერესო, რომ ის მოქვს სამეგრელოში გულისხმობს, მაგრამ კიდევ უფრო საინტერესოა იმით, რომ აქ ის საჭიროდ სცნობს სამოღვაწეოდ შეისწავლოს მეგრული და ქართული, რომ მაშასადამე მოქვის რაიონი მეგრელებით დასახლებული ეგულება (ქართული სახელმწიფო და ქრისტიანობის ენაა), რაც მისიონერული მოღვაწეობისათვის აუცილებელია.

აქ რომ იმ დროს სხვა ენის ხალხს ეცხოვრა, გრანჟიე (და მისიონერები) ამ ხალხის ენის შესწავლას ასევე, საფიქრებელია, საჭიროდ დაინახავდნენ... ასე, რომ მოქვის რაიონი (მოქვის საეპისკოპოსო) მე-17 საუკუნის დასაწყისს არა მარტო პოლიტიკურად სამეგრელოა, ის ეთნიკურადაც მეგრელებით არის დასახლებული“ (ნ. ბერძენიშვილი, საქართველოს ისტორიის საკითხები, 1990, გვ. 612).

ასევე აბსოლუტურად ქართული იყო ღრანდისა და ბედიის საეპისკოპოსოები: „ცხადია, რომ ღრანდა, ისევე როგორც ბედია, სამეგრელოშია“ (იქვე, გვ. 618). ნ. ბერძენიშვილი ასეთ დასკვნის გაკეთების დროს ეყრდნობა პატრი იოანესა და სხვათა მოხსენებებს და წერს: „იგულისხმება, რომ ღრანდის რაიონი, ისევე როგორც ბედიისა, ქართველებითაა დასახლებული“ (იქვე, გვ. 618).

თვით ისეთი მკვლევარიც კი, როგორცაა ი. ვორონოვი,

რომელსაც აფხაზეთში ქართველობის დანახვა არ სურს, წერს, რომ დრანდის ბოლო ეპისკოპოსი განდევნილ იქნა თავისი კათედრიდან აფხაზეთის სამთავროს გაფართოების შედეგად, ე.ი. იმის გამო, რომ დრანდის საეპისკოპოსო მოექცა აფხაზ მთიელთა ხელქვეშ და ამის გამო ეპისკოპოსს იქ აღარ ედგომებოდა. ვორონოვი ჩამოთვლის დრანდელი ეპისკოპოსების სახელებს, რომელნიც ცნობილნი არიან წყაროებში, ბოლო ეპისკოპოსი გაბრიელი იძულებული გამხდარა XVII საუკუნეში მიეტოვებინა დრანდა, რის შედეგაც ის იერუსალიმში წასულა, ხოლო ვახუშტის დროს კათედრა უკვე გაუქმებულია. მთლიანი წინადადება ასეთია: **«Известны имена четырёх Драндских епископосов - Федора, жившего в первой половине XV века, Сабы (Савви), отмеченного в надписи на одной из икон, найденных в Сванетии, Филиппа, который в первой половине XVI века принимал участие в соборе, созванном по случаю падения нравственности в Имеретии, и Гаврила, вынужденного покинуть Дранду в результате включения этой территории в состав Абхазского княжества в третьей четверти XVII века и скончавшегося в Иерусалиме» (В мире архитектурных памятников Абхазии, Москва, 1978 г., стр. 105).**

ასეთივე ბედი ეწია, როგორც აღინიშნა, ბიჭვინთის კათედრასაც. ბიჭვინთა საკათალიკოსო ტაძარი იყო და „კათოლიკე პატრიარქთა“ საყდარი ბიჭვინთაში მდებარეობდა. ჩვენს ისტორიოგრაფიაში მიღებული თვალსაზრისით, „საკათალიკოსო ტახტი ბიჭვინთიდან გელათში გადმოვიდა 1545-1569 წლებს შორის“ (ბ. ლომინაძე). მიზეზი ჩრდილოელი

წარმართული ტომების შემოსევა ყოფილა „...ოსმალების თუ მათი გავლენის ქვეშ მყოფი ჩრდილო ტომების უშუალო შემოტევა აფხაზეთზე, მათმა მიახლოებამ ბიჭვინთისაკენ, უეჭველია, შეაფერხა ქრისტიანული მრევლისა და მასთან ერთად საკათალიკოსო საყმოს ნორმალური განვითარება აფხაზეთში. ომებმა შეაფერხეს კათალიკოსის უშიშარი მისვლა-მოსვლაც სამწყსო საეკლესიო საქმეებზე და საფრთხე შეუქმნეს კათალიკოსის ფიზიკურ არსებობას. ყველა ამ საშინაო და საგარეო პოლიტიკურმა სიტუაციამ XVI საუკუნეში იძულებული გახადა ევდემონ ჩხეტიძე დაეტოვებინა ბიჭვინთა და გადმოენაცვლა გელათში, პოლიტიკურ ცენტრში“ (მ.რეხვიაშვილი, იმერეთის სამეფო, 1989, გვ. 49).

სავარაუდოა, რომ ბიჭვინთამ განაგრძო არსებობა როგორც ერთ-ერთმა რეზიდენციამ კათალიკოსისა, ყოველ შემთხვევაში, სწორედ ბიჭვინთა ითვლებოდა საკათალიკოსო სასულიერო ცენტრად XVIII საუკუნეშიც. ამ საკათალიკოსოს ერთ-ერთ საბუთში აღნიშნული იყო, რომ მისი იურისდიქციის უკიდურეს საზღვარს ჩრდილო-დასავლეთით წარმოადგენდა პუნქტი „კაფა“ – უცხოელები და კერძოდ იტალიელები, რომელთაც შავი ზღვის სანაპიროზე ამ დროისათვის ჰქონდათ თავიანთი ფაქტორიები, სავაჭრო ცენტრები, ყირიმის ნახევარკუნძულს უწოდებდნენ კაფას კუნძულს, ზოგჯერ კი მის აღმოსავლეთ ნაწილს, სადაც მდებარეობდა ქალაქი „კაფა“. კაფასთან საქართველოს შავი ზღვისპირეთს ჰქონდა მჭიდრო კავშირი და მართლაც ჩვენს ქვეყანასთან ვაჭრობას გენუის ხელისუფლება კაფას საშუალებით ახორციელებდა. საქართველოს სამეფო კარიც დაინტერესებული ყოფილა კაფასთან ვაჭრობით და მართ-

ლაც ამ პუნქტთან საქართველოს გაცხოველებული ურთიერთობა ჰქონია და ამის გამო ქალაქ კაფაში მრავლად ცხოვრობდნენ ქართველები (ე. მამისთვალაშვილი, საქართველოს შავი ზღვისპირეთის ისტორიიდან, გვ. „სახალხო განათლება“, 18.X.89). კაფას შემდგომში ეწოდა ფეოლოსია და სწორედ კაფა ითვლებოდა აფხაზეთის საკათალიკოსოს იურისდიქციის ერთ-ერთ სასაზღვრო პუნქტად. „კათალიკოზის საკურთხი არს სამწყსო ლიხისა და კაფას შუა, რუსეთის სამზღვარსა და ჭანეთს შუა“ (ქართ. სამართ. ძეგ., II, გვ. 180).

„მცნებაი სასჯულოს“ დაწერის დროისათვის იურისდიქციის საზღვრები ასეა განსაზღვრული: „ლიხთა ამერიისა, ჭოროხისა აქეთ, ოსეთსა აქეთ, ზღვია პონტოსა აქათ სადა დიდისა ბიჭვინთის საზღვარი მიაწევს“ (ქართ. სამ. ძეგ., III, გვ. 223). საუკუნეთა შემდგომ საკათალიკოსოს საზღვარი ფაქტიურად უკვე რამდენადმე შემცირდა, მაგრამ, აფხაზეთის ახალი მოსახლეობაც, რომელშიც არსებობდნენ ძველი ქრისტიანული დაფენებანი, ასევე ახალი ნახევრადწარმართულიც, თავის თავს ქრისტიანულს უწოდებდა და ჩვენი ეკლესიის მრევლს წარმოადგენდა, მაგრამ ახალ მრევლსა და ძველ მრევლს შორის დიდი განსხვავება იყო და დიდი დრო ესაჭიროებოდა მას ძველი აფხაზეთის მრევლის სიმაღლემდე მისაღწევად.

როგორც VIII-X, ისე XI-XVIII საუკუნეებში, და, ასევე 1820 წლამდე, რუსეთის მიერ მის გაუქმებამდე, აფხაზეთის საკათალიკოსო სავსებით ქართულენოვან ეკლესიას წარმოადგენდა.

ამას ნათლად უჩვენებს მრავალი მაგალითი, რომელთაც-

ან ზოგიერთი აშკარად ხელშესახებია. მაგალითად, ლიხნის ტაძრის ფრესკების ქართულენოვანი წარწერები. საკუთრივ აფხაზეთში არსებული მრავალი ქართულენოვანი საეპისკოპოსო (ცენტრები მწიგნობრობა-განათლებისა), რომელნიც ერთიანი საქართველოს სახელმწიფო რღვევა-დაუძღურების შემდეგ კავკასიის მთებიდან შემოჭრილი წარმართების (ადიღე-ჩერქეზების) მიერ იქნა უწყალოდ განადგურებული.

ქართული ენით ევედრებოდნენ ღმერთს აფხაზი ღვთისმსახურები საუკუნეთა მანძილზე. ეს ჩანს წარწერებიდან მოქვის სახარებისა - „მოქვის ღვთისა მშობელო შეიწყალე სული თქვენ წინა მღებისა მოქველ მთავარეპისკოპოზისა აბრაჰამისა“; „ყოვლად წმიდაო დედოფალო ღვთისმშობელო დაიცევ და შეიწყალე ორთავე ცხოვრებასა შიგან მოქვისა მეტრაპეზე გიორგი დეკანოზი“; „დიდება ღმერთსა სრულ მყოფელსა ყოვლისა კეთილისასა, დაიწერა წმიდა ესე ოთხთავი დასაბამითგან წელთა 1300“; და ბოლოს „...ჩვენნი სახარებანი პირველითგან წმიდად თარგმნილია და კეთილად ხანმეტნიცა და საბაწმინდურიცა...“ (იქვე, გვ. 173).

როგორც ზემოთ მოყვანილიდან ჩანს, მოქვის სახარების მეპატრონენი, მოქვის ღვთისმსახურნი „ჩვენ სახარებას“ უწოდებენ. ძველქართული ხანმეტი და საბაწმინდური რედაქციები ცნობილია VIII საუკუნის შემდეგ. მოქველი ღვთისმსახურნი თავიანთ თავს აკუთვნებდნენ ქართველ ხალხს და ამიტომაც წერდნენ: „ჩვენნი სახარებანი პირველთაგან წმიდად თარგმნილია“, ე.ი. IV-VI საუკუნეებშიც ხანმეტობისას და შემდეგაც.

ამავე მოქვის სახარების წარწერებიდან ჩანს, რომ 1300

წლამდე მოქველი მთავარეპისკოპოსი ყოფილა აბრაჰამი, მის შემდეგ მოქველი მთავარეპისკოპოსია დანიელი, შემდგომ ეპოქაში XVI საუკუნისათვის მოქველი მთავარეპისკოპოსია ფილიპე ჩხეტიძე (უფრო ადრე, 1438 წლისათვის მოქველი მთავარეპისკოპოსი ყოფილა რომანოზი, XVI საუკუნეში მთავარეპისკოპოსი გრიგოლ მაგძნის ძე, ექვთიმე საყვარელიძე, რომელიც შემდეგ 1605 წლიდან აფხაზეთის კათალიკოსი გამხდარა, შემდეგ ანდრია საყვარელიძე, XVII ს-ში – იაკობი (იხ. იქვე, გვ. 174). აქედან ჩანს, რომ მოქვის ღვთისმსახურებს არავითარი კავშირი არა აქვთ ადიღურ სამყაროსთან, ისინი მხოლოდ და მხოლოდ ქართულ ეთნოსს განეკუთვნებიან.

აფხაზეთის ეთნიკური შემადგენლობის განსაზღვრისათვის ძალზე მნიშვნელოვანია ის ფაქტი, რომ აფხაზეთის კათალიკოზი ექვთიმე საყვარელიძე ბიჭვინთის სახელოვან ტაძარს (1600 წლისათვის) სხვა წმიდა წიგნებთან ერთად სწირავს „ქართლის ცხოვრებას“. კერძოდ, მას ბიჭვინთისათვის შეუწირავს შემდეგი წიგნები: „ერთი ოქროს კონდაკი მელნით დახატული, ერთი სხვაი ეტრატისაი კონდაკი... ერთი ჟამნი, ერთი დავითნი, ერთი კურთხევაი... ერთი ქართლის ცხოვრებაი დახატული“ (ქართული სამართლის ძეგლები, III, გვ. 387). „ქართლის ცხოვრება“ – წმიდა წიგნების გვერდით, წმიდა წიგნების რანგშია აყვანილი აფხაზთა კათალიკოსების მიერ.

კათალიკოსი გრიგოლ ლორთქიფანიძე აფხაზეთის ეკლესიის სამწყსოს ქართველებს უწოდებს და წერს, რომ ქართველთა შემწე და მფარველმა ღვთისმშობელმა ქართველი მრევლისათვის გამოაგზავნა აფხაზეთში (ე.ი. ქვემო ივერიაში)

ანდრია მოციქულიო. არსებობს 1732 წლის კიდეც ერთი „შეწირულობის წიგნი კათალიკოზ გრიგოლ ლორთქიფანიძისა ბიჭვინთისადმი“ (იქვე, გვ. 716). სწორედ ამ შეწირულობის სიგელში აღნიშნავს აფხაზეთის ნეტარი კათალიკოზი, რომ ბიჭვინთის ღვთისმშობლის, ანუ აფხაზეთის საკათალიკოსოს სამწყსოს ქართველები შეადგენდნენ. კერძოდ, ის ამ სიგელში წერს: „...ვითარცა იგი პეტრე მოციქულსა მიეცა ჰურიათა მოქცევაი, ხოლო პავლეს წარმართთა ზედა, აგრეთვე პირველ წოდებულსა ანდრეას მოეცა ჩრდილოეთისა ქვეყანა მოქცევად ჩვენებითა წმიდისა ღვთისმშობლისათა, რამეთუ ჩვენ ქართველნი მისნი წილხდომილნი ვართ... ამათ კათალიკოზთა და საჭედ მპყრობელთა ბიჭვინთისა ღვთისმშობლისათა მსახურება საყდრისა დიდად ელვაწად“ (იქვე, გვ. 727). აქედან ჩანს, რომ წმინდა ანდრიას მიერ მოქცეული დასავლეთ საქართველოს, ანუ აფხაზეთის საკათალიკოსოს მრევლს მხოლოდ და მხოლოდ ქართველები შეადგენდნენ.

აფხაზეთის საკათალიკოსომ დასავლეთ საქართველოს ყოველ კუთხეში (სამეგრელოსა, გურიასა, იმერეთსა, რაჭალეჩხუმსა თუ სვანეთში) შეინარჩუნაძველი სიდიადე და ის ღირსეულად არსებობდა რუსეთის მიერ დასავლეთ საქართველოს ანექსიამდე. იმის შემდეგაც კი, რაც ქართლ-კახეთის სამეფოს მომცველი ზემო ივერიის ეკლესიის ავტოკეფალია რუსებმა უკანონოდ გააუქმეს 1811 წელს, ქვემო ივერიის საკათალიკოსო არსებობას განაგრძობდა 1820 წლამდე იმერეთის ცნობილ საეკლესიო აჯანყებამდე. მართალია, ამ დროისათვის აფხაზეთის საკათალიკოსო ტახტი თავისუფალი იყო, მაგრამ მის მოსაყდრეს ფაქტიურად წარმოადგენდა

დოსითეოს ქუთათელი მიტროპოლიტი. მის მიერ გაცემული ბოლო საეკლესიო საბუთები 1818 წლით თარიღდება, ეს მიტროპოლიტი რუსის ხელისუფლებმა დააპატიმრეს და ცემითა და სასტიკი ტანჯვით ამოხადეს სული. ამით ფაქტიურად დამთავრდა ქვემო ივერიის, ანუ აფხაზეთის საკათალიკოსოს ათასწლოვანი ისტორია. როგორც ზემო ივერიის, ასევე ქვემო ივერიის ეკლესიები რუსეთის ეკლესიამ მიიერთა, მაგრამ ამის შემდეგაც, საბედნიეროდ, როგორც დასავლეთ, ისე აღმოსავლეთ საქართველოს ეკლესიებში წირვა-ლოცვა ძველებურადვე ქართულ ენაზე მიმდინარეობდა და მიუხედავად დიდი სურვილისა, სლავურმა ენამ ოდნავადაც კი ვერ დაჩრდილა სრულიად საქართველოში ძველი ქართული საეკლესიო ენა და ყოველ კუთხეში ქართველ მრევლს კვლავ ქართველი სამღვდელოება ემსახურებოდა.

მიტროპოლიტი ანანია ჯაფარიძე
11.01.2011.

განმარტება სამდივნოსათვის

ამ წერილში გადმოცემულია შემდეგი თვალსაზრისი:

1. სახელწოდება „ბიჭვინთისა და ცხუმ-აფხაზეთის მიტროპოლიტი“ ზოგიერთ წრეებში (რუსეთსა და სხვაგან) გაგებულ იქნა ისე, თითქოსდა საქართველოს ეკლესიის წმიდა სინოდმა აღადგინა ისტორიული აფხაზეთის საკათალიკოსო და ის სამართავად გადასცა უწმიდეს პატრიარქს. მათ მიიჩნიეს, რომ მართალია უნდა აღსდგეს ისტორიული „აფხაზეთის საკათალიკოსო“, მაგრამ ის სამართავად უნდა გადაეცეს აფხაზეთის საეკლესიო სეპარატისტებს (ამ მოსაზრებას გამოთქვამს ნ. დბარი თავის წიგნში „აფხაზეთის ეკლესიის მოკლე ისტორია“).

ჩვენს წერილში მითითებულია, რომ აღდგა არა აფხაზეთის საკათალიკოსო, არამედ უკვე არსებულ ცხუმ-აფხაზეთის ეპარქიას მიენიჭა ახალი სახელი და ის სამართავად გადაეცა უწმიდეს პატრიარქს.

2. აღნიშნული საეკლესიო სეპარატისტი ნ. დბარი და სხვანი იმეორებენ საბჭოთა ეპოქაში ოფიციალური ისტორიოგრაფიის მიერ განმტკიცებულ თვალსაზრისს, რომ თითქოსდა, დასავლეთ საქართველო IV ს-დან IX-X სს-მდე იმყოფებოდა კონსტანტინოპოლის იურისდიქციის ქვეშ, სადაც მას ჰქონდა თავისი საეპისკოპოსო კათედრები და მხოლოდ 500-600 წლის შემდგომ, IX-X ს-დან მცხეთის ეკლესიამ დასავლეთ საქართველოში გააუქმა კონსტანტინოპოლის იურისდიქციაში მყოფი ბერძნულენოვანი საეკლესიო კათედრები. იგივე თვალსაზრისი აქვთ საბჭოთა

ეპოქის ქართველ ისტორიკოსებსაც. მათ იმოწმებს კიდევაც ნ. დბარი თავის წიგნში და ასევე სხვანიც. ნ. დბარის თვალსაზრისით დასავლეთ საქართველოში არამხოლოდ ბერძნულად, არამედ აფხაზურ ენაზეც აღეგლინებოდა წირვა-ლოცვა, რომელიც თითქოსდა პროზელიტურმა ქართულმა ეკლესიამ არაკანონიკურად გააუქმა.

ჩვენს წერილში კი მოკლედაა გადმოცემული რეალური ისტორია ქართულ, ბერძნულ და სომხურ წყაროებზე დაყრდნობით. ამონარიდები ამ წყაროებიდან მოყვანილია კიდევ ჩვენს წერილში.

3. რუსულ საეკლესიო „პრაგოსლავნაია ენციკლოპედიაში“ სტატიაში „აფხაზეთის საკათალიკოსო“ ნათქვამია, რომ დასავლეთ საქართველოში ქართული ენა და კულტურა გაგრძელდა მხოლოდ არაბობის დროს. მას შემდეგ, რაც თითქოსდა არაბთა მიერ დევნილი აღმოსავლეთ საქართველოს მოსახლეობა მასიურად გადასახლდა დასავლეთ საქართველოში და ამის შედეგად დაიწყო დასავლეთ საქართველოს მოსახლეობის „ქართიზაციის“ პროცესი, თითქოსდა ეკლესიებიდან განიდეგნა ბერძნულენოვანი წირვა-ლოცვა და მის ნაცვლად დაინერგა ქართულენოვნება. ეს მოსაზრება მთლიანად უცნობა ძველი ქართული საეკლესიო წყაროებისათვის, რაც ასახულია ჩემს წერილში.

ასევე „პრაგოსლავნაია ენციკლოპედიაში“ სტატიაში „საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესია“ ნათქვამია თითქოსდა წმიდა ნინო არის მხოლოდ აღმოსავლეთ საქართველოს მოსახლეობის განმანათლებელი. ეს მოსაზრება ეწინააღმდეგება რუის-ურბნისის „ძეგლისწერას“, სადაც ნათქვამია, რომ წმიდა ნინომ განანათლა ყოველი სავსება

ყოველთა ქართველთა ნათესავისა“, მაშასადამე მან მთელი ერი მოაქცია და არა მისი ერთი ნაწილი. იგივეა ნათქვამი მის ტროპარშიც.

იმავე სტატიაში ნათქვამია, რომ თითქოსდა აფხაზეთის საკათალიკოსო XV-XVI საუკუნეების შემდეგ გამოეყო საქართველოს ეკლესიას და დაიწყო დამოუკიდებელი ცხოვრება, ამ აზრს მრავალი მეცნიერი იმეორებს, რაც დიდი შეცდომაა.

სინამდვილეში, როგორც აფხაზეთის კათალიკოსთა XVII-XVIII სს. საბუთებიდან ჩანს, აფხაზეთის საკათალიკოსო არა თუ გამოეყო საქართველოს ეკლესიას, არამედ თავი წარმოაჩინა როგორც სრულიად საქართველოს უზენაესმა ეკლესიამ და საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის მესაჭემ, ქართველობის დამცველმა, ამის მიზეზი ის იყო, რომ აღმოსავლეთ საქართველომ იმ დროს სუვერენიტეტი დაკარგა, მას მუსულმანი ხელმწიფეები მართავდნენ დაახლოებით 120 წლის მანძილზე.

ამავე დროს, დასავლეთ საქართველომ მართლმადიდებელთა მმართველობა შეინარჩუნა, ხოლო მისი საკათალიკოსო სრულიად საქართველოს ეკლესიის მესაჭედ აცხადებდა თავს,

ეს ასახულია ქართულ და უცხოურ წყაროებში, რაც მოყვანილია ჩემს წერილში.

მაშასადამე, გვიანშუასაუკუნეებში აფხაზეთის ეკლესია კი არ გამოეყო საქართველოს ეკლესიას, არამედ სტატუსი აიმაღლა ზოგადქართული ეკლესიის შიგნით.

მეფეების თეიმურაზ II-სა და ერეკლე II-ის დროს კვლავ აღსდგა ქრისტიან მეფეთა ტახტი აღმოსავლეთ

საქართველოში, რამაც მცხეთას თავისი ძველი დიდება დაუბრუნა. XVII ს-ის ბოლოს აფხაზეთში დაიწყო ჩრდილოკავკასიელ ადიღე-ჩერქეზების (აფსუათა) შემოსევები, რის გამოც ბიჭვინთა დატოვეს აფხაზთა კათალიკოსებმა და გელათში გადაინაცვლეს. ამის შემდეგ მცხეთელ კათალიკოსს კვლავ უზუცესად, ხოლო აფხაზთა კათალიკოსს უმრწემესად უხმობდნენ. ასე რომ ერთიანი ქართული ეკლესიის მთლიანობა არასოდეს დარღვეულა.

სარჩევი

ბიჭვინთისა და ცხუმ-აფხაზეთის ეპარქია	3
დამატება ზოგიერთი ისტორიული ცნობისა . . .	20
განმარტება სამღივნოსათვის	34

რედაქტორი ი. გორგიძე
კომპიუტერული უზრუნველყოფა თ. რევაზიშვილის

გადაეცა წარმოებას 04.09.2012. ხელმოწერილია დასაბეჭდად
18.09.2012. ქალაქის ზომა 60X84 1/16. პირობითი ნაბეჭდი
თაბახი 2,5. ტირაჟი 100 ეგზ.

საგამომცემლო სახლი „ტექნიკური უნივერსიტეტი“, თბილისი,
კოსტავას 77

Verba volant,
scripta manent

